

Др Петар Драгишић*

Научни саветник,

Институт за новију историју Србије, Београд

СПОЉНА ПОЛИТИКА ЈУГОСЛАВИЈЕ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ СЕДАМДЕСЕТИХ. ЈЕДАН ПРИМЕР МУЛТИВЕКТОРСКЕ СТРАТЕГИЈЕ

Апстракт: У чланку је истражена међународна позиција Југославије током прве половине седамдесетих година. Испитан је однос СФРЈ са суперсилама, а пажња је усмерена и на политику СФРЈ према Европској економској заједници и околним земљама. Спољнополитичка оријентација СФРЈ у овом периоду у чланку се посматра као пример искуства мултивекторске стратегије државе између великих глобалних блокова.

Кључне речи: Југославија, седамдесете, детант, спољна политика, Тито, мултивекторска политика

*

Прва половина седамдесетих година је у међународној политици била обележена детантом, односно попуштањем напетости између две суперсиле – Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза. Смиривање тензија између Москве и Вашингтона омогућило је потписивање SALT I уговора 1972. године, којима су се две силе обавезале на ограничење ракетног и антиракетног потенцијала. Важан елемент дистензије у односима Исток-Запад била је и „Источна политика“ западнонемачког канцелара Вилија Бранта. Истовремено, успостављена је и комуникација између Вашингтона и Пекинга, а кулминацију детанта на европском континенту представљао је самит Конференције за европску безбедност и сарадњу (КЕБС) у Хелсинкију, 1975. године.¹

Овај делимично релаксирани хладноратовски амбијент отворио је нешто већи маневарски простор социјалистичкој Југославији. Отуда је

* petar.dragisic@gmail.com

¹ Walter LaFeber, *America, Russia and the Cold War 1945-1992*, Cornell University 1993, 255-285; Bernd Stöver, *Der Kalte Krieg 1947-1991. Geschichte eines radikalen Zeitalters*, München, C. H. Beck, 2007, 392-403.

југословенска дипломатија у овом периоду појачала своју међународну активност и учврстила међународну репутацију СФРЈ.

Југославија и суперсиле

Односи Југославије и Сједињених Америчких Држава најмање су били условљени билатералним разлозима. Они су током Хладног рата пре свега зависили од ширег међународног контекста. Курс Вашингтона према Београду представљао је, наиме, реакцију на генералну политику СФРЈ према Источном блоку, али и према земљама Трећег света. Свако приближавања Југославије Москви и лагеру, као и конфронтирање Југославије са интересима САД на просторима изван европског континента доводили су до повремених тензија у односима Вашингтона и Београда. Отуда односе САД и Југославије у првој половини седамдесетих година не можемо посматрати одвојено од европске и светске политике СФРЈ током прве фазе детанта

Догађај који је у значајној мери формирао југословенско-америчке односе на самом почетку седамдесетих није био непосредно везан за Југославију. Радило се, наиме, о интервенцији Варшавског пакта у Чехословачкој августа 1968. године. Ова акција Москве и њених савезника, која је представљала практичну примену тада актуелне совјетске доктрине *ограниченог суверенитета*, узнемирила је југословенско руководство и мотивисала га на привремено дистанцирање од совјетског блока и приближавање Вашингтону. У одређеној мери, крајем лета 1968. године Југославија се, страхујући да би се и она могла наћи на удару доктрине ограниченог суверенитета, налазила у позицији сличној оној из 1948. године. Већ крајем августа исте године, из Вашингтона је, преко америчког амбасадора у Београду Елбрика, поручено да ће Запад заштитити Југославију од евентуалне интервенције Варшавског пакта, попут оне у Чехословачкој, и та чињеница је определила југословенско руководство да ојача комуникацију с Вашингтоном.²

Очигледни израз нове фазе приближавања Вашингтона и Београда били су чести сусрети на највишем нивоу током прве половине седамдесетих. Већ почетком јесени 1970. година амерички председник Ричард Никсон посетио је Југославију и састао се са Јосипом Брозом Титом, да би годину дана касније Броз узвратио посету и разговарао се са Никсоном у Белој кући. Приликом ових разговора југословенска страна је показала велико интересовање за унапређење билатералних односа са САД, али је било видљиво настојање да се не одступи значајније од позиције еквидистанце

² Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961-1971*, Beograd, 2012, 263; Драган Богетић, *Југославија-Сједињене Америчке Државе. Сусрети и разговори највиших званичника Југославије и САД 1955-1980*, Београд, 2017, 61-63.

у односу на обе суперсиле. Тако је Тито на састанку са Никсоном у Југославији подвукао југословенско противљење присуству и совјетске, али и америчке флоте на Медитерану, нагласивши потребу да „Медитеран треба да припада медитеранским земљама“. Приликом сусрета са америчким председником наредне године у САД Броз је посебно истакао југословенску заинтересованост за продубљивање привредне сарадње између Југославије и Сједињених Америчких Држава.³

Индикатор блиских односа две земље била је и посета Никсоновог наследника у Белој кући, Џералда Форда, Југославији 1975. године. У заједничком саопштењу поводом разговора Форда и Броза подвучена је америчка подршка „независности, интегритету и несврстаној позицији Југославије“.⁴

Интензивни односи Југославије и САД одвијали су се и на пољу економије. У периоду од 1970. до 1975. године југословенски извоз у САД увећан је чак троструко, а током истог периода близу три пута повећан је и обим југословенског увоза из Сједињених Америчких Држава. У 1975. години Југославија је Америци извезла робе у вредности од 265 милиона долара, док је увоз из САД исте године достигао, тада рекордних, 417 милиона долара. Током овог периода посебно велики удео трговине са САД у укупном извозу Југославије достигнут је 1973. и 1974. године – 8,2, односно 8,3 процента. Удео САД у укупном југословенском увозу био је нешто мањи, а највиша вредност – 6,1% – забележена је 1971. и 1972. године.⁵

Америчко учешће у југословенској економији били је видљиво и у сектору страних улагања. Југославија је, наиме, 1967. године, као прва социјалистичка земља, омогућила стране инвестиције у своју економију, кроз заједничка улагања са југословенским привредним субјектима. У наредних десет година закључено је око 170 уговора иностраних компанија о заједничким улагањима са југословенским фирмама. Од тог броја, тридесетак уговора потписале су америчке компаније, попут Bell/ITT, Gillette, Black and Decker, Dow Chemicals. Ови пројекти обухватили су лиценцирану производњу америчке робе у погонима у Југославији.⁶

Ипак, и у овом периоду односи Београда и Вашингтона нису у потпуности били лишени тензија. Почетком јесени 1970. године Ричард Никсон је, осим Београда посетио и Загреб, којом приликом је изјавио да „дух Хрватске ... није поробљен“ и узвикнуо „Живела Хрватска“. Овај

³ Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961-1971*, 292-301, 323-335.

⁴ Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta 1972-1975*, Beograd, 2015, 238-256.

⁵ *Jugoslavija 1918-1988. Statistički godišnjak*, Beograd, 1989, 300-305; Ljubiša S. Adamović, Džon R. Lempi, Rasel O. Priket, *Američko-jugoslovenski odnosi posle Drugog svetskog rata*, Beograd, 1990, 93.

⁶ Lj. Adamović, Dž. Lempi, R. Priket, *Američko-jugoslovenski odnosi*, 112-115.

иступ америчког председника изазвао је спекулације о могућој америчкој подршци западним деловима Југославије у случају дисолуције Југославије. Односе САД и Југославије оптерећивале су и разлике у погледима две земље на више међународних питања. Југославија је, наима, током прве половине седамдесетих оштро критиковала поједине потезе САД на међународној сцени – од Индокине до Латинске Америке (рат у Вијетнаму, подршка Италији у тршћанском спору, пучеви у Чилеу и на Кипру, америчка подршка Израелу). Упркос томе, средином седамдесетих успостављен је модус вивенди и ушло се у еру стабилних односа две земље.⁷ Реферишући се на тај период, утицајни југословенски дипломата Лео Матес приметио је да је тада у америчко-југословенским односима било „много већег разумевања него било када раније“.⁸

У истом периоду стабилизovali су се и односи Југославије са Совјетским Савезом. Односи Београда и Москве били су значајно уздрмани услед интервенције Варшавског пакта у Чехословачкој средином августа 1968. године, па је тада дошло до краћег прекида у процесу унапређивања билатералних веза. Југословенско руководство је, наима, снажно осудило овај поступак Москве и њених савезника, при чему су постојала и страховања да ће се на удару совјетске доктрине „ограниченог суверенитета“ наћи и позиција Југославије.

Ипак, обе стране показале су интерес за смиривањем билатералних тензија, па ово захлађење није произвело последице које би се могле мерити са сукобом из 1948. године, па ни оним који је ескалирао деценију касније, после доношења новог програма СКЈ, када су из Москве и земаља лагера стизале критике на рачун југословенског „ревизионизма“. Важан допринос смиривању тензија између Москве и Београда представљала је посета совјетског шефа дипломатије Андреја Громика Југославији и његов сусрет са Јосипом Брозом Титом, на Брионима септембра 1969. године.⁹ Посету су позитивно оцениле обе стране, и то је био јасан сигнал почетка нормализовања билатералних односа после турбулентне 1968. године.¹⁰ Совјетским ушима морала је да прија Брзова порука да југословенски пут „није пут према Западу“. Сматрамо да је исправна претпоставка да је Брзово опредељење за нормализовањем односа са СССР-ом било мотивисано очекивањем да би се тиме ојачала међународна позиција Југославије, између осталог, према Западу.¹¹

⁷ Д. Богетић, *Југославија-Сједињене Америчке Државе*, 79-123.

⁸ Leo Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Beograd, 1976, 210.

⁹ Veljko Mićunović, *Moskovske godine 1969/1971*, Beograd, 1984, 14.

¹⁰ Đoko Tripković, *Jugoslavija - SSSR : 1956-1971*, Beograd, 2013, 265.

¹¹ Љубодраг Димић, *Јосип Броз Тито и Леонид Илич Брежњев (Три политичка почетка)*, Југославија-СССР. Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца Југославије и СССР 1965-1980, Београд, 2016, 24-25.

Још конкретнији корак ка елиминисању напетости и нормализовању односа између Београда и Москве учињен је две године касније, септембра 1971. године, посетом генералног секретара Комунистичке партије Совјетског Савеза, Леонида Брежњева, Југославији. Сусрет Брежњева и Броза показао је совјетско појачано разумевање за специфичну међународну позицију Југославије. Совјетски лидер је, наиме, констатовао различитост путева обе земље ка социјализму, при чему није осудио југословенску тежњу ка сопственом моделу социјалистичког развоја. Ту се јасно видело одступање од ранијих ригидних совјетских критика југословенских покушаја креирања посебног пута у социјализам. Осим тога, Брежњев се позитивно изјаснио о југословенској политици несврставања. Овако помирљив наступ совјетског лидера у Југославији био је позитивно оцењен у Београду, а задовољна самитом Брежњев-Тито била је и совјетска страна. Обојестране позитивне оцене сусрета два лидера отвориле су, тако, перспективе још тешњих односа Москве и Београда. Потврду наставка узлазног тренда југословенско-совјетских односа представљале су Брозове посете Совјетском Савезу јуна 1972. и новембра 1973. године.¹²

У југословенској процени резултата Брозове посете СССР-у из 1972. године наглашено је да је совјетска страна „показала знатно већу еластичност него раније“. Оцењено је и да такав совјетски приступ „ствара повољније услове за стабилније и шире односе како са СССР тако и са већином других социјалистичких земаља и комунистичких партија“.¹³ У резимеу југословенског Савезног секретаријата за иностране послове, сачињеном поводом Титове посете СССР-у новембра 1973. године подвучено је да је билатерална сарадња „добра, без особитих проблема и без негативних елемената“.¹⁴ Овај тренд настављен је и наредних година, па је после разговора Брежњева и Тита у Београду новембра 1976. године у Београду у заједничком саопштењу констатовано да су „две стране са задовољством констатовале стално јачање односа између СФРЈ и СССР, СКЈ и КПСС и истакле да је свестран развој сарадње у политичкој, економској, научно-техничкој, културној и другим областима, резултат сталне бриге и напора.“¹⁵

Важан допринос развоју тесних односа Југославије и СССР-а током седамдесетих година дала је прилична подударност ставова Београда и Москве о тада најважнијим актуелним светским кризама. Током састанка

¹² Đoko Tripković, *Jugoslavija – SSSR*, 281-287.

¹³ „Информација о посети председника СФРЈ и председника СКЈ Ј.Б. Тита СССР-у, јун 1972.“, *Југославија-СССР. Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца Југославије и СССР 1965-1980*, Београд, 2016, 565.

¹⁴ „Извештај ССИП-а о совјетско-југословенским разговорима у Кијеву, Београд, 28. новембар 1973. године“, *Југославија-СССР. Сусрети и разговори*, 639.

¹⁵ „Југословенско-совјетско саопштење о разговорима вођеним од 15. до 17. новембра 1976. године у Београду“, *Југославија-СССР. Сусрети и разговори*, 722.

са Леонидом Брежњевим у Кремљу јуна 1972. године Броз је нагласио да у погледу спољне политике нема размимоилажења између СФРЈ и Југославије. С тим у вези, Броз је ставио акценат на проблем Вијетнама и „борбу арапских народа на Блиском истоку“, констатујући да у погледу тих питања „наступамо [СФРЈ-П.Д] заједно с вама“.¹⁶ Блискост спољнополитичких ставова две стране испољена је и у вези са пучем на Кипру, односно свргавањем кипарског председника Макариоса 1974. године.¹⁷ У совјетско-југословенском саопштењу о разговорима Брежњева и Тита, новембра 1976. године у Београду, подвучен је идентичан однос према арапско-израелском конфликту, односно јасна подршка Београда и Москве арапској страни.¹⁸

Поправљање опште климе у односима Београда и Москве позитивно је утицало и на југословенско-совјетску економску сарадњу. У периоду 1971-1975 обим трговинске размене између Југославије и Совјетског Савеза износио је 5,1 милијарду долара, при чему је врхунац достигнут 1974. (1,6 милијарди долара) и 1975. године (две милијарде долара). Тако је средином седамдесетих СССР постао главни трговински партнер СФРЈ.¹⁹ Такав тренд настављен је и у другој половини седамдесетих. Новембра 1975. године потписан је споразум о робној размени за период 1976-1980, који је предвиђао да укупан обим размене достигне 14,2 милијарде долара. Овај план је, међутим, био премашен, па су у поменутом периоду СССР и Југославија разменили робе у вредности од 17 милијарди долара, дакле три милијарде више од планираног.²⁰

¹⁶ „Запись переговоров Л.И. Брежнева, А.Н. Косыгина и Н.В. Подгорного с И.Броз Тито во время его визита в Советский Союз 5-10 июня 1972 г.“, *Југославија-СССР. Сусрети и разговори*, 578-579.

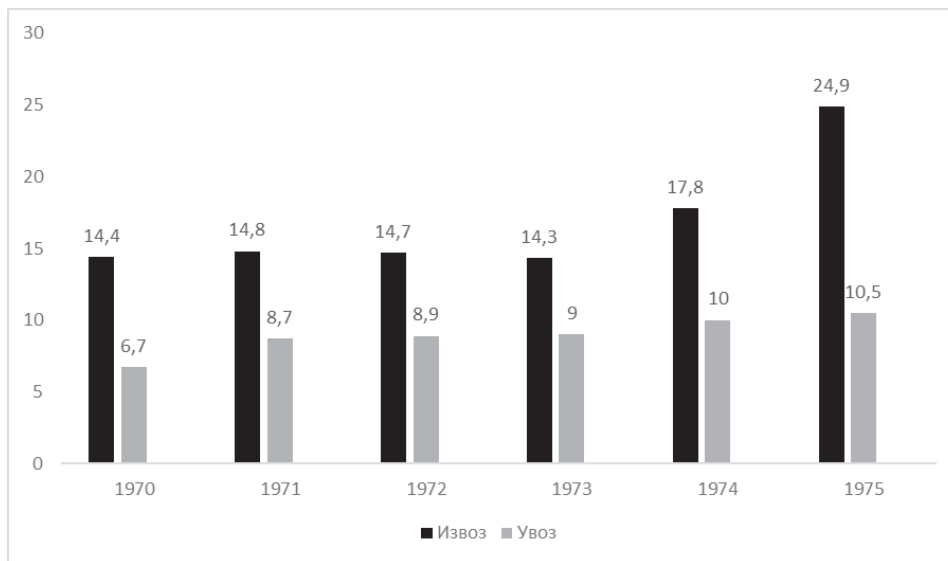
¹⁷ „Усмена порука Ј.Б. Тита совјетском руководству по питању Кипра, Београд, 26. јул 1974.“; „Писмо Ј.Б. Тита Л.И. Брежњеву поводом догађаја на Кипру“, Брдо код Крања, 6. септембар 1974.“, *Југославија-СССР. Сусрети и разговори*, 655-661.

¹⁸ „Југословенско-совјетско саопштење о разговорима вођеним 15. и 17. новембра 1976. године у Београду“, *Југославија-СССР. Сусрети и разговори*, 725-726. „СФРЈ и СССР поново одлучно изјављују да је трајно и праведно решење блискоисточне кризе могуће само под условом потпуног повлачења израелских трупа са свих арапских територија окупираних 1967. године, обезбеђења легитимних националних права палестинског народа, укључујући његово неотуђиво право на стварање сопствене независне државе, као и обезбеђења права на независно постојање и безбедност свих земаља Блиског истока [...]“

¹⁹ Đoko Tripković, „Uspon ekonomske saradnje između Jugoslavije i SSSR 1971-1980“, *Istorija 20. veka*, 1/2014, 185.

²⁰ Исто, 186-190.

Удео трговинске размене са СССР-ом укупној спољној трговини
СФРЈ 1970-1975 (у %) ²¹

Показатељ блиских односа Совјетског Савеза и Југославије била је и веома значајна улога совјетске војне индустрије у модернизовању Југословенске народне армије. Интензивне испоруке совјетског наоружања и војне опреме Југославији отпочеле су почетком шездесетих година. У периоду од 1961. до 1971. године СФРЈ је у Совјетском Савезу набавила оружје и војну опрему у вредности од преко пола милијарде долара, а те набавке укључивале су софистицирану војну технику, попут ловачких авиона МИГ-21, хеликоптера МИ-8, противавионских ракетних система, радарских уређаја и тенкова Т-64б и Т-55а. Наставак такве врсте војне сарадње планиран је и наредних година. Средином 1972. године у Југославији је било процењивано да ће војне набавке из СССР-а за период 1972-1975 достићи обим од око 70 милиона долара.²²

Југославија и западна Европа

Егзистирање између два војна и економска блока на европском континенту приморавало је југословенско руководство на непрестано балансирање и покушаје да се врата за сарадњу са оба табора држе отвореним. Јачање

²¹ *Jugoslavija 1918-1988. Statistički godišnjak*, Beograd, 1989, 299-305.

²² Ненад Ж. Петровић, „Војна сарадња СФРЈ са СССР-ом 1965-1970.“, *Војноисторијски гласник*, 2/2016, 187.

западноевропских економских интеграција, пре свега кроз архитектуру Европске економске заједнице (ЕЕЗ), пажљиво је анализирано у Београду, при чему се страховало да ће такво удруживање на европском западу одвојити Југославију од тог дела европског континента. Сам Броз изражавао је бојазан да би услед таквог развоја западноевропских интеграција СФРЈ „остала да виси у ваздуху“.²³ Овај став југословенски лидер је још конкретније изнео током разговора са председником Европске комисије Франком Мариом Малфатијем, средином 1971. године. Броз је, наиме, подвукао страховање Београда да би јачање интеграционих процеса на западном, али и источном (социјалистичком) делу европског континента сузило маневарски простор СФРЈ у Европи: „Оно што нас највише забрињава [...] то је могућност да се у условима већ јако интегрисаног СЕВ-а [Савет за узајамну економску помоћ – П.Д] и све моћније западноевропске економске заједнице Југославија нађе у сандвичу, у неравноправном положају у коме је тешко сачувати независност.“²⁴

Свесна такве опасности, политичка класа у Београду значајну пажњу током прве половине седамдесетих година посвећивала је настојањима да се ојачају везе са западноевропским државама, као са њиховом супраструктуром у настајању – Европском економском заједницом. На то је, између осталог, указивала и интензивна дипломатска активност југословенског председника, који је 1970. и 1971. године посетио све најважније западноевропске центре (земље Бенелукса, Француску, Велику Британију, Савезну Републику Немачку, Италију).²⁵

Крајем шездесетих отпочело је и регулисање односа Југославије са Европском економском заједницом. Крајем септембра 1968. године СФРЈ је успоставила дипломатске везе са ЕЕЗ, отварањем своје дипломатске мисије при овој међународној организацији. Тиме је Југославија постала прва социјалистичка земља која је успоставила дипломатске односе са ЕЕЗ.²⁶

Преговори између СФРЈ и Европске економске заједнице о закључивању трговинског уговора отпочели су октобра 1968. године, недуго после интервенције Варшавског пакта у Чехословачкој. Ту се није радило о

²³ Љубодраг Димић, 2018, „Повратак у Европу : Југославија и питање европске безбедности крајем 60-их и почетком 70-их година XX века“, *Глас. Одељење историјских наука / Српска академија наука и уметности*, 18/2018, 91.

²⁴ Petar Dragišić, „Jugoslovenski pogledi na Evropsku ekonomsku zajednicu 1957–1973.“, *Istorija 20. veka*, 1/2018, 157-158.

²⁵ Љ. Димић, „Повратак у Европу : Југославија и питање европске безбедности“, 90-94.

²⁶ Benedetto Zaccaria, 2021, *The EEC's Yugoslav Policy in Cold War Europe, 1968-1980*, ↑ Palgrave Macmillan, 2021, 33; Милан Игрутиновић, *Југославија и Европска економска заједница (1957-1992). Зборник докумената*, Београд, 2020, 20.

пукој коинциденцији, већ се тај уговор може посматрати у контексту жеље западноевропских елита да пружи подршку југословенском режиму у условима могуће претње са Истока. Трогодишњи трговински уговор потписан је марта 1970. године.²⁷ Интензивирање односа СФРЈ и ЕЕЗ огледало се и у посетама челника Европске комисије, Жана Реја и Франка Марија Малфатија, Југославији 1970. односно 1971. године. И Реј и Малфати су се приликом својих посета Београду састали са југословенским председником.²⁸

Јуна 1973. године потписан је нови трговински споразум Југославије са ЕЕЗ, овог пута са роком трајања од пет година. За Југославију је овај споразум био значајан пре свега због чињенице да су њиме Југославији додељене веће квоте за извоз југословенског меса у ЕЕЗ.²⁹ Спровођење у дело овог споразума убрзо је било отежано драматичном променом политичког и економског контекста. Нова криза на Блиском истоку, односно Јомкипурски рат, вођен у јесен 1973. године, довео је до нафтне кризе, која је затим изазвала економску рецесију у Западној Европи. Та чињеница је, готово тренутно, погоршала и југословенски положај на тржишту Европске економске заједнице. Нарочито је био угрожен извоз југословенског говеђег меса у ЕЕЗ, који је почетком седамдесетих година чинио око половину југословенског извоза пољопривредних производа на тржиште ЕЕЗ.³⁰ Уследило је значајно повећање југословенског дефицита у трговању са Европском економском заједницом, који је 1974. године достигао две милијарде долара, што је износило више од половине трговинског дефицита СФРЈ те године.³¹ Констатујемо, дакле, да је у првој половини седамдесетих година СФРЈ показивала снажан интерес ка јачању односа са Европском економском заједницом, те да је у том погледу постигнут извесан напредак. Ипак, развој економске сарадње СФРЈ са ЕЕЗ био је у том периоду прилично лимитиран заштитним мерама саме Заједнице.

Југославија је, средином седамдесетих била снажно ангажована и у другом значајном мултилатералном европском пројекту. Радило се о Конференцији за европску безбедност и сарадњу (КЕБС), чији је први конкретан резултат био самит шефова европских држава (као и САД и Канаде) у Хелсинкију крајем јула и почетком августа 1975. године. СФРЈ је у одређеној мери утицала на формулисање Хелсиншког завршног акта, усвојеног на самиту, а значај њене улоге у КЕБС-у потврђен је чињеницом

²⁷ В. Zaccaria, *The EEC's Yugoslav Policy in Cold War Europe*, 33-46.

²⁸ Исто, 48, 53; М. Игрутиновић, *Југославија и Европска економска заједница*, 22. Жан Реј је био први председник Европске комисије који је посетио Југославију.

²⁹ М. Игрутиновић, *Југославија и Европска економска заједница*, стр. 25.

³⁰ В. Zaccaria, *The EEC's Yugoslav Policy in Cold War Europe*, 74.

³¹ Исто, 79.

да је Београду додељена организација наредног састанка овог међународног форума од октобра 1977. до марта 1978. године.³²

Важну чињеницу у јачању веза Југославије са западноевропским простором представљало је уклањање препрека у билатералним односима са две од три најзначајније континенталне западноевропске државе. СФРЈ је, наиме, почетком 1968. године обновила пуне дипломатске односе са Савезном Републиком Немачком, који су били прекинути деценију раније, након југословенског признања Источне Немачке.³³ Осим тога, 1975. године, потписивањем Осимских споразума између Рима и Београда, коначно је у потпуности разрешен југословенско-италијански територијални спор, који је отворен на крају Другог светског рата.

Југославија у региону

Коначно званично окончање територијалног спора са Италијом није одударало од генералне атмосфере у односима СФРЈ са њеним суседима. Социјалистичка Југославија је, наиме, од својих најранијих дана била суочена са бројним проблемима у односима са суседним државама, који су проистицали из нерешених територијалних и мањинских питања, али и геополитичких обавеза југословенских суседа. Довољно је присетити се „звезкаћа оружјем“ у време Тршћанске кризе, или безбројних инцидената на границама Југославије (понекад и са људским жртвама) са њеним социјалистичким суседима (Бугарском, Албанијом, Мађарском, Румунијом) после Резолуције Коминформа 1948. године, који су понекад наликовали стању необјављеног рата. Томе треба додати и уплитање Југославије у грчки грађански рат, као и територијални спор са Аустријом око Корушке и статуса словеначке мањине у Аустрији током првих послератних година.³⁴

³² Детаљније о југословенској улози на Конференцији за европску безбедност и сарадњу у: Dragan Bogetić, „Jugoslovenski nastup na Konferenciji o evropskoj bezbednosti i saradnji u Helsinkiju 1973–1975“, *Istorija 20. veka*, 2/2016, 137–164; Jovan Čavoški, „Čekaјуći Evropu u Beogradu: Jugoslavija i Beogradski sastanak KEBS-a 1977-1978“, *Tokovi istorije*, 2/2019, 167–198; Jovan Čavoški, „Čuvajući duh Helsinkija: Jugoslavija i kontinuitet KEBS-a 1975–1976“, *Tokovi istorije*, 1/2019, 145–176; Petar Dragišić, *Yugoslavia and the Helsinki Summit in 1975, Peace, Unconditional. Peace Policies and Practices in Yugoslavia and Beyond*, Belgrade/Ljubljana, 2025, 311–321.

³³ Детаљније о томе у: Vladimir Ivanović, *Jugoslavija i SR Nemačka 1967-1973*, Beograd, 2009.

³⁴ Више о односима Југославије са њеним суседима у првој послератној деценији видети у: Александар Животић, *Југославија, Албанија и велике силе (1945-1961)*, Београд, 2011; Борис Томанић, *Преокрет : Југославија и Бугарска у завршној фази Другог светског рата : 1943/1944 – 1945/1946*, Београд, 2023; Милан Ристовић, *На прагу Хладног рата : Југославија и грађански рат у Грчкој : (1945-1949)*, Београд, 2016; Petar Dragišić, *Jugoslovensko-bugarski odnosi : 1944-1949.*, Beograd, 2007; Petar

Ипак, током прве половине седамдесетих Југославија је у свом окружењу имала прилично повољнију ситуацију него током прве послератне деценије. Већ смо поменули Осимске споразуме са Римом 1975. године, којима је коначно стављена тачка на три деценије дуго италијанско-југословенски гранично питање (Тршћанско питање). Осим тога, Италија је спадала и у кључне привредне партнере Југославије, а неоспоран је био и снажан италијански културни утицај на југословенско друштво.³⁵

Тесне односе Југославија је почетком седамдесетих одржавала и са својим источним суседом – Румунијом. Они су, пре свега, били подстакнути сличним гледањима на важна међународна питања. Оба режима су се, наиме, одлучно противила Брежњевљевој „доктрини ограниченог суверенитета“, што је посебно дошло до изражаја у време интервенције Варшавског пакта у Чехословачкој, августа 1968. године. Блиску сарадњу потврђивали су и билатерални сусрети на највишем нивоу, као и заједничка изградња и експлоатација монументалне хидроелектране Ђердап 1, која је пуштена у употребу 1972. године.³⁶

У односу са осталим државама у региону било је више хроничних и акутних проблема, али они током прве половине седамдесетих нису представљали озбиљнији безбедносни изазов. Питање положаја словеначке мањине у Корушкој и југословенско незадовољство односом аустријских власти према хрватској политичкој емиграцији у Аустрији ометали су успостављање пуног поверења између Беча и Београда. Ипак, са друге стране, јачале су југословенско-аустријске економске везе. Почетком седамдесетих су радници из СФРЈ чинили чак 80% укупног броја иностраних „гастарбајтера“ у Аустрији. Средином те деценије дознаке југословенских радника у Аустрији износиле су око три милијарде шилинга, што је доприносило покривању југословенског трговинског дефицита са

Dragišić, *Odnosi Jugoslavije i Austrije 1945-1955*, Beograd, 2013; Оливера Драгишић, *Комунистичко освајање власти на Балкану 1944–1947. Румунија. Бугарска. Југославија*, Београд, 2023; Bogdan C. Novak, *Trieste 1941–1954. La lotta politica, etnica e ideologica*, Mursia, 2013; Olivera Dragišić, „The Soviet Union, Allies and the beginning of „Sovietization” of Romania 1944–1945”, *Tokovi istorije*, 3/2022, 75-92; Marina Cattaruzza, *L'Italia e il confine orientale 1866–2006*, Bologna, Il Mulino, 2007; Miljan Milkić, *Tršćanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama*, Beograd, 2012

³⁵ Saša Mišić, *Pomirenje na Jadranu. Jugoslavija i Italija na putu ka Osimskim sporazumima iz 1975.*, Beograd, 2018; Петар Драгишић, *Шта смо знали о Италији? Погледи из Београда на Италију 1955-1978*, Београд, 2019.

³⁶ Немања Митровић, *Тито-Чаушеску: Године зближавања: Југословенско-румунски односи 1968-1970*, Београд, 2020; Владимир В. Цветковић, *Југословенско-румунски односи у данима совјетске интервенције у Чехословачкој 1968. године*, 1968 – четрдесет година после, Београд, 2008, 163-179.

Аустријом. Осим тога, и аустријски туристи који су посећивали Југославију представљали су важан извор девизних прихода за југословенску економију.³⁷

Није било ни драматичних догађања у односима СФРЈ са Бугарском, Грчком и Албанијом. Односе Београда и Софије, током Хладног рата често крајње непријатељске, у првој половини седамдесетих обележиле су релативно позитивне нијансе. Јачала је трговинска и културна размена, а спор око македонског питања, иако и даље актуелан, у том периоду није производио значајније конфликте.³⁸

И у односима Југославије са Албанијом, који су најчешће били прожети сукобљавањима и неповерењем, је током прве половине седамдесетих година владало варљиво примирје. Попут Чаушескуа, и Енвера Хоџу је забринула интервенција снага Варшавског пакта у Чехословачкој 1968. године, што је албанског лидера подстакло на поправљање односа са Грчком и Југославијом. Ово Хоџино опредељење омогућило је одлуку да се албанско и југословенско дипломатско представништво подигну на ниво амбасада. Осим тога, регистровано је и интензивирање робне размене између две земље.³⁹

У првој половини седамдесетих Београд није са симпатијама гледао на војну хунту у Атини, али је југословенска дипломатија настојала да делује прагматично и одржава комуникацију са војним режимом у Грчкој у областима у којима је то било могуће. Отуда у југословенско-грчким односима у том периоду није било драматичних криза. Пад хунте 1974. године и рестаурација демократског система, под Костасом Караманлисом, позитивно су оцењени у Југославији.⁴⁰

Закључак

Током прве половине седамдесетих година Југославија је у значајној мери успела да искористи смиривање хладноратовских тензија. Њена дипломатија одржавала је добре односе са обе суперсиле, али је успевала да

³⁷ Petar Dragišić, *Tito i Austrijanci : susreti Josipa Broza Tita sa vodećim ličnostima austrijske politike 60-ih i 70-ih godina*, Tito - viđenja i tumačenja : zbornik radova, Београд, 2011, 498-504.

³⁸ Петар Драгишић, Оливера Драгишић, *Југославија и Бугарска 1944-1980. Хроника неуспешног пријатељства*, Београд, 2019, 195-211; Оливера Драгишић, *Хладноратовска динамика културне дипломатије у југословенско-бугарским односима од почетка 60-их до 80-их година 20. века*, Између региона и света : из историје културне дипломатије Југославије (1945-1992), Београд 2026, 23-43.

³⁹ Милорад Коматина, *Енвер Хоџа и југословенско-албански односи*, Београд, 1995, 111-113.

⁴⁰ Милан Ристовић, „У сенци војне диктатуре: југословенско-грчки односи 1967-1974. године“, *Токови историје*, 3/2012, 37-61.

ојача и економске везе са Европском економском заједницом. Истовремено, СФРЈ је играла битну улогу у преговорима на Конференцији за европску безбедност и сарадњу. Осим тога, током прве половине седамдесетих година није било већих проблема у односима СФРЈ са њеним суседима.

Овако оснажена међународна позиција Југославије није била у складу са процесима унутар југословенске државе. Истовремено са кулминацијом њене међународне репутације, у СФРЈ је најпре уставним амандманима, а затим и уставом из 1974. године убрзан процес децентрализације земље, који је у наредној деценији ушао у још драматичнију фазу. Отуда је југословенска историја у овом периоду садржала очигледан парадокс. Држава која је играла запажену улогу на глобалној сцени истовремено је улазила у фазу сопствене дезинтеграције и нестајања.

У поређењу са урођеним проблемима и тешким унутрашњим кризама, које су на крају и довеле до њеног распада, спољна политика југословенске државе имала је, дакле, знатно успешнији предзнак. Чести сусрети југословенског председника са кључним лидерима тадашњег света, Леонидом Брежњевим и Ричардом Никсоном, показивали су успешност стратегије балансирања између Истока и Запада. У питању је био компликован случај еквидистанце у блоковски подељеном свету. Ипак, не треба занемарити чињеницу да је такво балансирање у првој половини седамдесетих година било олакшано тада актуелним детантом између два блока. Осим тога, Југославија је тада водила и прилично успешну европску и регионалну политику.

Југословенска мултивекторска стратегија која је достигла врхунац седамдесетих година представља изазовну тему за детаљна научна истраживања. Од посебног значаја је одговорити на питање, у којим глобалним условима је таква спољна политика била могућа. Одговор на то питање помогао би у проценама, у којој мери је таква мултивекторска политика малих земаља спроводива у савременом свету.

Објављени извори:

Jugoslavija 1918-1988. Statistički godišnjak, 1989, Beograd, Savezni zavod za statistiku.

Игрутиновић Милан, *Југославија и Европска економска заједница (1957-1992). Зборник докумената*, Београд, 2020.

Сусрети и разговори на највишем нивоу руководилица Југославије и СССР 1965-1980, Београд, 2016.

Литература:

Adamović Ljubiša S., LempiDžon R., Priket Rasel O, *Američko-jugoslovenski odnosi posle Drugog svetskog rata*, Beograd, 1990.

Bogetić Dragan, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961-1971*, Beograd, 2012.

Bogetić Dragan, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta 1972-1975*, Beograd, 2015.

Bogetić Dragan, „Jugoslovenski nastup na Konferenciji o evropskoj bezbednosti i saradnji u Helsinkiju 1973–1975“, *Istorija 20. veka*, 2/2016, 137–164.

Cattaruzza Marina, *L'Italia e il confine orientale 1866–2006*, Bologna, Il Mulino, 2007.

Čavoški Jovan, „Čekajući Evropu u Beogradu: Jugoslavija i Beogradski sastanak KEBS-a 1977-1978“, *Tokovi istorije*, 2/2019, 167–198.

Čavoški Jovan, „Čuvajući duh Helsinkija: Jugoslavija i kontinuitet KEBS-a 1975–1976“, *Tokovi istorije*, 1/2019, 145–176.

Dragišić Olivera, „The Soviet Union, Allies and the Beginning of „Sovietization” of Romania 1944–1945“, *Tokovi istorije*, 3/2022, 75-92.

Dragišić Petar, „Jugoslovenski pogledi na Evropsku ekonomsku zajednicu 1957–1973.“, *Istorija 20. veka*, 1/2018, 147-160.

Dragišić Petar, *Jugoslovensko-bugarski odnosi : 1944-1949.*, Beograd, 2007.

Dragišić Petar, *Odnosi Jugoslavije i Austrije 1945-1955*, Beograd, 2013.

Dragišić Petar, *Tito i Austrijanci : susreti Josipa Broza Tita sa vodećim ličnostima austrijske politike 60-ih i 70-ih godina*, Tito - viđenja i tumačenja : zbornik radova, Beograd, 2011, 498-504.

Dragišić Petar, *Yugoslavia and the Helsinki Summit in 1975*, Peace, Unconditional. Peace Policies and Practices in Yugoslavia and Beyond, Belgrade/ Ljubljana, 2025, 311-321.

Ivanović Vladimir, *Jugoslavija i SR Nemačka 1967-1973*, Beograd, 2009.

LaFeber Walter, *America, Russia and the Cold War 1945-1992*, Cornell University, 1993.

Mates Leo, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Beograd, 1976.

Veljko Mićunović, *Moskovske godine 1969/1971*, Beograd, 1984.

Milkić Miljan, *Tršćanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama*, Beograd, 2012.

Mišić Saša, *Pomirenje na Jadranu. Jugoslavija i Italija na putu ka Osimskim sporazumima iz 1975.*, Beograd, 2018.

Novak Bogdan C., *Trieste 1941–1954. La lotta politica, etnica e ideologica*, Mursia, 2013.

Stöver Bernd, *Der Kalte Krieg 1947-1991. Geschichte eines radikalen Zeitalters*, München, C. H. Beck, 2007.

Tripković Đoko, „Uspon ekonomske saradnje između Jugoslavije i SSSR 1971-1980“, *Istorija 20. veka*, 1/2014, 171-181.

Zaccarria Benedetto, *The EEC's Yugoslav Policy in Cold War Europe, 1968-1980*, Palgrave Macmillan, 2021.

Богетић Драган, *Југославија-Сједињене Америчке Државе. Сусрети и разговори највиших званичника Југославије и САД 1955-1980*, Београд, 2017.

Димић Љубодраг, *Јосип Броз Тито и Леонид Илич Брежњев (Три политичка почетка)*, Југославија-СССР. Сусрети и разговори на највишем нивоу руководилаца Југославије и СССР 1965-1980, Београд, 2016, 5-32.

Димић Љубодраг, „Повратак у Европу : Југославија и питање европске безбедности крајем 60-их и почетком 70-их година XX века“, *Глас. Одељење историјских наука / Српска академија наука и уметности*, 18/2018, 63-95.

Драгишић Оливера, *Комунистичко освајање власти на Балкану 1944–1947. Румунија. Бугарска. Југославија*, Београд, 2023.

Драгишић Оливера, *Хладноратовска динамика културне дипломатије у југословенско-бугарским односима од почетка 60-их до 80-их година 20. века*, Између региона и света : из историје културне дипломатије Југославије (1945-1992), Београд 2026, 23-43.

Драгишић Петар, *Шта смо знали о Италији? Погледи из Београда на Италију 1955-1978*, Београд, 2019.

Драгишић Петар, Драгишић Оливера, *Југославија и Бугарска 1944-1980. Хроника неуспешног пријатељства*, Београд, 2019.

Животић Александар, *Југославија, Албанија и велике силе (1945-1961)*, Београд, 2011.

Коматина Милорад, *Енвер Хоџа и југословенско-албански односи*, Београд, 1995.

Митровић Немања, *Тито-Чаушеску: Године зближавања: Југословенско-румунски односи 1968-1970*, Београд, 2020.

Петровић Ненад Ж., „Војна сарадња СФРЈ са СССР-ом 1965-1970.“, *Војноисторијски гласник*, 2/2016, 182-197.

Ристовић Милан, „У сенци војне диктатуре: југословенско-грчки односи 1967-1974. године“, *Токови историје*, 3/ 2012, 37-61.

Ристовић Милан, *На прагу Хладног рата : Југославија и грађански рат у Грчкој : (1945-1949)*, Београд, 2016.

Томанић Борис, *Преокрет : Југославија и Бугарска у завршној фази Другог светског рата : 1943/1944 – 1945/1946*, Београд, 2023.

Цветковић Владимир Љ., *Југословенско-румунски односи у данима совјетске интервенције у Чехословачкој 1968. године*, 1968 – четрдесет година после, Београд, 2008, 163-179.

*Summary***Petar Dragišić****Foreign Policy of Yugoslavia in the First Half of the 1970s:
An Example of a Multi-Vector Strategy**

During the first half of the 1970s, Yugoslavia was largely successful in taking advantage of the easing of Cold War tensions. Its diplomacy, led by Josip Broz Tito, maintained good relations with both superpowers, while also managing to strengthen economic ties with the European Economic Community. At the same time, the SFRY played an important role in the negotiations at the Conference on Security and Cooperation in Europe. Moreover, during the early 1970s, there were no major problems in Yugoslavia's relations with its neighbors.

However, this strengthened international position of Yugoslavia was not in line with the processes taking place within the country. Parallel to the peak of its international reputation, the SFRY—through constitutional amendments and the 1974 Constitution—accelerated the process of decentralization, which would enter an even more dramatic phase in the following decade. Thus, Yugoslav history in this period contained an obvious paradox: a state that played a prominent role on the global stage was simultaneously entering a phase of its own disintegration and eventual disappearance.

The Yugoslav multi-vector strategy, which reached its peak in the 1970s, represents a complex and demanding subject for in-depth scholarly research. Of particular importance is the question of the global conditions under which such a foreign policy was possible. Addressing this issue would also contribute to assessing the extent to which a multi-vector foreign policy of small states remains viable in the contemporary international system.